

آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ۷ تا ۱۱ ساله ایرانی

نسترن پورصالحی (نویسنده مسئول)

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران

poursalehi@ut.ac.ir

فاطمه فهیم‌نیا

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده دانشگاه تهران

fahimnia@ut.ac.ir

مریم ناخدا

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران

mnakhoda@ut.ac.ir

عباس بازرگان

استاد گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی دانشکده علوم تربیتی و هیات علمی وابسته دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران

abazarga@ut.ac.ir

چکیده:

هدف: استخراج اهداف آموزشی جهت پیاده سازی آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ایرانی (۷-۱۱ سال)، مبتنی بر استانداردهای سواد اطلاعاتی ارائه شده از سوی انجمن کتابخانه‌های مدارس آمریکا (AASL)، مورد نظر این پژوهش است. روش: از روش‌های مرور متون (جهت تهیه اهداف آموزشی اولیه سواد اطلاعاتی بر اساس استاندارد AASL)، پیمایشی (از طریق پرسشنامه محقق ساخته جهت تهیه اهداف مناسب برای آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان از دیدگاه کادر آموزشی یک دبستان)، گروه متمرکز (از طریق مصاحبه گروهی جهت مشخص نمودن سنین مناسب آموزش هر هدف و ترتیب‌بندی آن‌ها بر اساس دیدگاه کادر آموزشی یک دبستان) استفاده شد.

یافته‌ها: مطابق با استاندارد اهداف آموزشی مناسب برای آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ایرانی (۷-۱۱ سال) نیز به سه دسته کلی دسته بندی می شوند: دسترسی موثر و کارآمد به اطلاعات (شناخت منابع اطلاعاتی، توانایی طرح سؤال، ترسیم شبکه مفهومی و ...)، ارزیابی اطلاعات (فهم متن، تشخیص ربط با نیاز اطلاعاتی، تشخیص منابع اطلاعاتی مناسب)، استفاده از اطلاعات (توانایی سخنرانی در مقابل گروه، یادداشت برداری، اسلاید، تهیه متن علمی با درج منابع). استخراج اهداف آموزشی از استانداردهای سواد اطلاعاتی به کودکان ۷ تا ۱۱ سال نشان می‌دهد اولویت اصلی در این مقطع سنی بر آموزش دسترسی به منابع اطلاعاتی است. استاندارد مربوط به ارزیابی و استفاده از اطلاعات در این سن کمتر امکان آموزش دارد. تأکید در این سنین بر درک متن و ربط متن با نیاز اطلاعاتی و گزینش اطلاعات مناسب با نیاز اطلاعاتی است. برخی از استفاده‌های اطلاعاتی نیز به خاطر سپاری، تصمیم‌گیری و تعاملات بین فردی است و سایر مواردی که می‌توان در این موضوع آموزش داد تقویت مهارت‌های نوشتاری و گفتاری (ایجاد نوشته‌های علمی و ایراد سخنرانی مبتنی بر آن)، ساخت روزنامه دیواری یا دست سازه و کاردستی دانست.

اصالت/ارزش: خروجی نهایی این پژوهش اهداف آموزشی جزئی و کاملاً عملیاتی برای آموزش سواد اطلاعاتی به همراه نمونه طرح درس و نمونه تمرین‌های مورد نیاز است. استخراج اهداف آموزشی به عنوان یکی از اجزای برنامه درسی آموزش سواد اطلاعاتی اهمیت زیادی دارد.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، آموزش، دانش‌آموزان، کودکان ۷ تا ۱۱ سال، مدارس، اهداف آموزشی جزئی، مقطع ابتدایی

در باب ضرورت و اهمیت سواد اطلاعاتی سخن فراوان گفته شده است؛ اما برای ورود به حوزه عمل و آموزش سواد اطلاعاتی با چالش‌های زیادی روبرو هستیم. این چالش وقتی که مخاطب در یک گروه خاص اجتماعی، مانند کودکان، و یا شاغل در مشاغل باشد که در آن افراد با گونه‌های متنوع و بعضاً غیر مکتوب اطلاعات سروکار دارند، بیشتر نیز می‌شود. یکی از این چالش‌ها عملیاتی نبودن و یا تناسب محتوایی نداشتن و یا بعضاً نامتناسب بودن روش‌های به کارگیری و تدریس استانداردهای سواد اطلاعاتی با نیازهای مخاطبان است.

از سوی دیگر، دستیابی به جایگاه ترسیم شده در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور نیازمند زیرساخت‌های انسانی و اجتماعی است. واضح است که هر دستاوردی در جامعه نیازمند برنامه‌ریزی و زمینه‌سازی جهت نیل به آن است. برای این منظور دولت‌ها برای بهره‌برداری از مزایای سواد اطلاعاتی نیازمند مطالعه و برنامه‌ریزی هستند. و در عین حال رسیدن به جایگاه اول علمی و فناوری و «برخوردار از دانش پیشرفته و توانایی در تولید علم و فناوری به همراه نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی» مطرح شده در سند، بدون نیروی انسانی توانمند و زبده محقق نخواهد شد. از این رو لازم است آموزش سواد اطلاعاتی مورد توجه گروه‌های مرتبط با دانش-آموزان، مانند معلمان، کتابداران کتابخانه‌های آموزشگاهی و کتابخانه‌های عمومی قرار بگیرد.

بررسی‌های گسترده‌تر و جهانی نیز بیانگر آن است که از دهه ۱۹۸۰ مباحث مربوط به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی به دانش‌آموزان در آمریکا و اروپا آغاز گردیده است (نظری، ۱۳۸۵، ص ۱۳). هر چند سواد اطلاعاتی برای گروه‌های مختلف دولتمردان و سیاست‌گزاران به عنوان ابزار تقویت نیروی انسانی (دانکن و وارکنو^۱، ۲۰۱۲؛ مانگ و فریسیکارو-پاولوسکی^۲، ۲۰۱۴؛ وارنر^۳، ۲۰۰۸)، برنامه‌ریزان آموزشی به عنوان یک رویکرد کلی در آموزش و کتابداران به جهت ارائه آموزش‌های اطلاعاتی، مورد توجه است (منصوریان، ۱۳۸۷)؛ اما در عین حال باید توجه داشت که بیشتر متون مرتبط با سواد اطلاعاتی را کتابداران تولید کرده‌اند (نظری، ۱۳۸۵، ص ۱۴). به عبارتی دیگر مهم‌ترین استانداردها و مدل‌های تولید شده در زمینه سواد اطلاعاتی نیز از سوی کتابداران پیشنهاد شده است (فارمر و استرویک^۴، ۲۰۱۱) و لازم است کتابداران ایرانی نیز درباره نحوه آموزش سواد اطلاعاتی به دانش‌آموزان به طور موثرتری ایفای نقش نمایند.

1. Duncan and Varcoe
2. Monge and Friscaro-Pawlowski
3. Warner
4. Farmer & Stricevic

با توجه اهمیت موارد یاد شده باید در نظر داشت که جوامع انسانی به لحاظ شرایط آموزشی با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند. به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی و بهره‌مندی از آن وابسته به شیوه‌ها و مدل‌هایی است که این جوامع برای آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی به کار می‌برند. هر چند در ارائه آموزش‌ها، عوامل فرهنگی و بومی می‌توانند بسیار تأثیرگذار باشند اما توجه به استانداردهای موجود در زمینه سواد اطلاعاتی نیز خالی از فایده نیست.

مهم‌ترین وجه استاندارد، استفاده از آن به منزله الگو و معیار است. با در اختیار داشتن استاندارد دیگر لازم نیست فعالیتی را از نقطه صفر آغاز کرد و به تدوین خط مشی و معیارهای کاری پرداخت. استانداردهای سواد اطلاعاتی یکی از معیارهای مدون برای تعریف، برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی فعالیت‌های آموزش سواد اطلاعاتی است که زبان و الگوی مشترک کتابداران و آموزشگران در این زمینه به شمار می‌آید (پریرخ، ۱۳۸۶). از سوی دیگر استانداردها معمولاً در قالب عبارات و جملات کلی تهیه می‌شوند و جوامع مختلف بر اساس نیازها و فرهنگ بومی خود اقدام به تفسیر و استفاده از آن می‌نمایند. برای مثال در پژوهشی شیه و ون^۱ (۲۰۰۸) اقدام به عملیاتی کردن استانداردهای سواد اطلاعاتی برای معلمان نموده‌اند. باید توجه داشت از آنجایی که کتابداران مدارس، معلمان و دانش‌آموزان ممکن است در زمان‌های متفاوت و تحت شرایط مختلف، بسته به متن، تکلیف، یا مسئله و دانش‌آموز یا دانش‌آموزان شرکت‌کننده، همه آن‌ها را مفید و یا هیچ‌یک از آن‌ها را مفید نیابند (Thomas et al., 2011, p. 60).

این پژوهش به دنبال تعیین اهداف آموزشی سواد اطلاعاتی برای کودکان ۷-۱۱ سال است، بدون تعیین اهداف آموزشی در یک برنامه ریزی آموزشی، نمی‌توان مشخص کرد که قرار است کجا برویم و به چه دست پیدا کنیم. تعیین اهداف آموزشی باعث می‌شود تا روش مناسب آموزش، لوازم کمک آموزشی و شیوه مناسب ارزشیابی به دست آید.

اهداف آموزشی از یک دیدگاه به سه دسته کلی، جزئی و رفتاری قابل دسته‌بندی هستند. اهداف کلی، جهت کلی حرکت در طی یک برنامه آموزشی را مشخص می‌کنند و سبب هماهنگی کلیه فعالیت‌های آموزشی می‌شوند، معمولاً به صورت عبارت‌های کلی و مبهم بیان می‌شوند، قابل تفسیر بوده و تحقق آنها نیاز به مدت زمان بیشتری دارد. اهداف جزئی، بیشتر دارای جنبه‌های عملی بوده و واضح و روشن بیان می‌شوند و به همین دلیل قابل تعبیر و تفسیر نخواهند بود. این نوع اهداف، برخلاف اهداف کلی محدودتر، مشخص‌تر و قابل اندازه‌گیری هستند. اهداف رفتاری، به توصیف عملکرد یادگیرنده پس از آموزش می‌پردازد (فردانش، ۱۳۸۲). در

این پژوهش جهت آموزش سواد اطلاعاتی، اهداف کلی آموزش از استاندارد سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران مدارس آمریکا اخذ شده و اهداف جزئی در این پژوهش تدوین گردیده است.

بر این اساس این پژوهش در نظر دارد دریابد استانداردهای سواد اطلاعاتی انجمن کتابخانه های مدارس آمریکا (۱۹۹۸)^۱ با هدف پیاده سازی برای اجرای آموزش های سواد اطلاعاتی برای کودکان ۷ تا ۱۲ سال در ایران چگونه می تواند به کار گرفته شود. از یافته های این پژوهش می توان در طراحی دوره های سواد اطلاعاتی برای معلمان و کتابداران کتابخانه های مدارس و همچنین، بخش کودکان کتابخانه های عمومی استفاده کرد تا آنان بتوانند این مهارت ها را به کودکان منتقل کنند.

در واقع این پژوهش در نظر دارد به سؤالات زیر پاسخ دهد:

- آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ۷-۱۱ سال ایرانی (با در نظر داشتن شاخص های استاندارد انجمن کتابداران کتابخانه های آموزشگاهی آمریکا) به تفکیک هر سن با چه اهداف آموزشی جزئی باید صورت پذیرد؟

- بر اساس استاندارد سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران کتابخانه های آموزشگاهی آمریکا برای آموزش کودکان ۷-۱۱ سال ایرانی چه شیوه هایی قابل به کارگیری است؟

روش پژوهش

هدف از این پژوهش تدوین اهداف آموزشی جزئی و کاربردی نمودن استانداردهای سواد اطلاعاتی انجمن کتابخانه های مدارس آمریکا جهت کاربست در آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ۷-۱۱ سال یا دانش آموزان دوره دبستان در ایران بوده است. سه استاندارد و سیزده شاخص ارائه شده ذیل قسمت سواد اطلاعاتی «استانداردهای سواد اطلاعاتی برای فراگیری دانش آموز^۲» متعلق به انجمن کتابداران مدارس آمریکا به عنوان پایه اصلی کار مورد بهره برداری قرار گرفت. این سه استاندارد به دسترسی موثر و کارآمد، ارزیابی منتقدانه و هدفمند، و استفاده صحیح و خلاقانه از اطلاعات با تعریف ۱۳ شاخص می پردازد.

^۱ استانداردهایی ایجاد شده توسط این انجمن در دو ویرایش در سالهای ۱۹۹۸ و ۲۰۰۷ تهیه شده است که در نسخه ۲۰۰۷ بیشتر بر بنیان های فناوری و ترکیب فناوری اطلاعات با سواد اطلاعاتی تاکید شده است و زیرساختهای آموزش و پرورش ما از آن فاصله دارد. لذا از نسخه ۱۹۹۸ در این پژوهش استفاده گردید.

برای تدوین اهداف آموزشی جزئی که از این پس به اختصار اهداف آموزشی به آن گفته می شود، جهت به کارگیری در آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ۷-۱۱ سال ایرانی، به نظر می رسد بهره گیری از نظرات گروه آموزشی حاضر در مدارس به دلایل زیر می تواند راهگشا باشد:

- آنان به ویژگی های سنی و توانمندی های ذهنی کودکان این مقطع سنی آگاه هستند؛
 - آنان در تعامل نزدیک با کودکان این مقطع سنی با هدف آموزشی هستند و قابلیت ها و محدودیت های آموزشی این کودکان را درک می کنند؛
 - آنان به صورت گروهی جهت نیل به اتفاق نظر جمعی و انجام مذاکرات در دسترس هستند؛
 - امکان اجرای اولیه نتایج بررسی و اصلاح گویه های نهایی طبق نظرات آنان وجود دارد.
- با توجه به موارد فوق و بر اساس معیار دسترس پذیری و امکان مذاکره و متقاعد کردن جهت همکاری گسترده و طولانی مدت با محقق، یک دبستان غیر دولتی، واقع در منطقه دو آموزش و پرورش شهر تهران انتخاب گردید. به ویژگی های این دبستان که در اجرای پژوهش موثر بوده است، در ادامه اشاره می شود:
- مدرسه دارای یک کتابخانه مجهز با حدود یازده هزار عنوان کتاب و سه کتابدار متخصص و دو کمک کتابدار است.
 - دانش آموزان دارای زمان های خاصی جهت اجرای فوق برنامه (بیش از برنامه درسی مصوب) هستند.
 - به جز در پایه اول، هر یک از دروس یک معلم تخصصی دارد (بر خلاف بسیاری از دبستان ها)
 - هماهنگی بین معلمان هر یک از پایه های تحصیلی توسط معلمان راهنما صورت می گیرد که خود مسئولیت تدریس یکی از دروس را نیز بر عهده دارند (در مواردی که بین معلمان یک پایه تحصیلی اختلافاتی در بین آموزش گویه ها وجود داشت، این افراد توانستند نظر تعیین کننده و نهایی داشته باشند).
 - امکان هماهنگی بین کلیه پایه های تحصیلی از طریق معاون آموزشی مدرسه (وجود جلسات منظم با حضور مسئولان گروه های آموزشی و معلمان راهنما در مدرسه).
 - هماهنگی بین دروس مختلف در کلیه پایه های تحصیلی توسط مسئولان گروه های آموزشی و طی جلسات منظم صورت می گیرد.

این پژوهش از رویکرد کیفی و روش آمیخته به هم تنیده استفاده نموده است. داده های کمی از طریق پرسشنامه محقق ساخته و پیمایش از ۲۲ نفر معلم و کتابدار یک دبستان گردآوری گردید. داده های کیفی از طریق شیوه گروه کانونی^۱ و مصاحبه ساختار یافته گردآوری شده است. طراحی و اجرای این پژوهش طی دو سال صورت گرفته است. نحوه کاربست روش های مختلف در جدول شماره ۱ ذکر شده است و مراحل اجرای پژوهش در ادامه با جزئیات بیشتر مطرح شده است.

جدول ۱. روش های پژوهش و شیوه به کارگیری آن ها

روش پژوهش	نحوه به کارگیری
مرور متون	بررسی منابع آموزشی و ارزشیابی سواد اطلاعاتی، مبتنی بر استانداردهای سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران کتابخانه های مدارس آمریکا و تهیه پرسشنامه حاوی اهداف آموزشی پیشنهادی بر اساس آن
روش پیمایشی	سال اول: از طریق پرسشنامه: ارائه اهداف آموزشی تهیه شده برای عملیاتی سازی استانداردها به معلمان و گردآوری نظرات پیرامون لزوم آموزش هدف تعیین شده، درس و پایه تحصیلی مناسب آموزش
	سال دوم: مصاحبه ساختاریافته با معلمان و گرفتن بازخورد از اجرای اهداف آموزشی تعیین شده در کلاس درس (در دو مقطع زمانی)
گروه کانونی	طی دو جلسه (۲ ساعته) مصاحبه گروهی با حضور معلمان و کتابداران دبستان: سال اول برای مشخص نمودن اهداف آموزشی / معلم یا درس مناسب آموزش هر هدف / پایه تحصیلی مناسب آموزش هر هدف سال دوم جهت بازبینی نهایی اهداف آموزشی و فعالیتهای پیش بینی شده

مراحل آماده سازی محیطی و اجرای این پژوهش را می توان به صورت زیر بیان نمود:

۱. برگزاری یک جلسه توجیهی برای کلیه معلمان در مورد اهمیت، ضرورت و مزایای آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان در شورای عمومی دبیران (به مدت ۹۰ دقیقه)
۲. برگزاری یک دوره آموزشی مختصر و فشرده از مهارت های سواد اطلاعاتی برای کلیه همکاران آموزشی دبستان مورد نظر (۴ ساعت)
۳. ارائه تعریف، استاندارد و شاخص های سواد اطلاعاتی دانش آموزان به معلمان راهنما و مسئولان گروه های آموزشی در مدرسه

^۱ . Focus group

۴. ریز کردن شاخص‌های سواد اطلاعاتی برای دانش‌آموزان توسط محقق در قالب اهداف آموزشی: در این بخش سؤالات آزمون تریلز^۱ که جهت سنجش سواد اطلاعاتی، به صورت عینی استانداردها و شاخص‌های سواد اطلاعاتی را مورد سؤال قرار داده است و دو کتاب جعبه ابزار سواد اطلاعاتی که مجموعه تمرین‌های آموزش سواد اطلاعاتی برای دانش‌آموزان دبستان و متوسطه بر اساس استانداردهای سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران آموزشگاهی آمریکا است مورد مطالعه قرار گرفت (نگاه کنید به رایان و کاپرا^۲، ۲۰۰۱). بر اساس نگاهی که این مجموعه‌ها به سواد اطلاعاتی داشتند، ذهنیت محقق شکل گرفت و هر یک از شاخص‌های سواد اطلاعاتی در قالب اهداف آموزشی به عنوان پیش‌نویس اولیه تدوین شد. برای مثال، در استاندارد ۱: دانش‌آموزی با سواد اطلاعاتی است که به شکل مؤثر و کارآمد، به اطلاعات دسترسی دارد. برخی اهداف آموزشی نگارش شده برای این استاندارد در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲. نمونه تعدادی از اهداف آموزشی برای دانش‌آموزان برگرفته از استاندارد اول سواد اطلاعاتی: استفاده مؤثر و کارآمد از اطلاعات

نحوه امانت کتاب از کتابخانه مدرسه را می‌داند.
منابع قابل امانت کتابخانه مدرسه را می‌شناسد.
می‌تواند اطلاعاتی که از یک منبع کسب کرده است برای دیگران توضیح دهد.
می‌تواند از کتابخانه کلاسی کتاب امانت بگیرد و با روند امانت کتاب در کتابخانه کلاسی آشنایی دارد.
بخش‌های مختلف کتاب درسی (صفحه عنوان، شناسنامه کتاب، فهرست مندرجات، مقدمه، منابع) را می‌شناسد.
با استفاده از فهرست مندرجات یک نشریه، مطلب مورد نظر خود را می‌یابد.
از فهرست مندرجات کتاب در زمان نیاز به خوبی استفاده می‌کند.

۵. ارائه گویه‌های مشخص شده بر اساس هر یک از استانداردها به کلیه معلمان در قالب پرسشنامه جهت مشخص نمودن این که هر یک از گویه‌ها بر اساس قابلیت‌های تحصیلی و فردی دانش‌آموزان قابلیت آموزش برای کودکان ۷ تا ۱۲ سال دارد یا خیر و در صورت مناسب بودن، برای چه سنی بهتر است

1. Trails: Tool for Real-time Assessment of Information Literacy Skills

تریلز ابزار ارزشیابی رایگان و مبتنی بر وب سواد اطلاعاتی است که توسط کتابخانه‌های دانشگاهی کنت استیت تولید شده است. این آزمون، یک ارزشیابی از دانش سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان از طریق سؤالات چند گزینه‌ای از مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای دانش‌آموزان پایه سوم، ششم، نهم و دوازدهم است. این سیستم رایگان مبتنی بر وب به ارائه یک ابزار با سهولت دسترسی و قابل انعطاف برای کتابداران مدرسه و معلمان برای شناسایی نقاط قوت و ضعف مهارت‌های اطلاع‌یابی دانش‌آموزان تهیه شده است. این آزمون براساس استانداردهای سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران مدارس آمریکا تهیه شده است.

2. Ryan & Capra

آموزش صورت بگیرد. همچنین در مورد اینکه کدام معلم و در کدام درس می‌تواند مسئولیت آموزش آن را بر عهده بگیرد نیز نظرات گردآوری شد.

۶. جمع‌بندی نظرات و جداسازی گویه‌های مناسب هر سن: در این بخش محقق و معاونت آموزشی دبستان به تحلیل یادداشت‌ها و نظرات معلمان پرداختند و تعیین شد کدام گویه‌ها مناسب سن دبستان بوده و نظرات در مورد معلمان مناسب آموزش و پایه‌های تحصیلی نیز جمع‌بندی و تصمیم‌گیری اولیه در مورد آن‌ها اخذ شد.

۷. برگزاری جلسات جهت توضیح و تبیین گویه‌ها با گروه‌های آموزشی و اطمینان از این که هر گویه مناسب برنامه‌ریزی در سن مشخص شده است (در موارد نیاز، گویه‌ها جابه‌جا شدند)

۸. بازبینی و تغییر گویه‌ها با توجه به سنین مشخص شده و توجه به لزوم تقدم و تأخر برخی گویه‌ها در یک گروه کانونی متشکل از کلیه گروه‌های آموزشی و نهایی کردن گویه‌ها و مشخص کردن ترتیب آموزش آن‌ها در هر یک از سنین و در هر سن به صورت جداگانه. در این جلسه موارد دارای اختلاف نظر در مورد معلمان و پایه‌های تحصیلی مناسب بررسی شده و به صورت جمعی نظرات همگرا شده و نتایج نهایی ثبت گردید.

۹. تهیه طرح درس (فعالیت‌ها و روش‌های پیشنهادی، اطلاعات مورد نیاز معلم، تمرین‌ها و ...)^۱؛

۱۰. اجرای دوره: در طول یک سال، معلمان^۲ به اجرای طرح درس‌های نگارش شده برای تحقق اهداف آموزشی مستخرج از استانداردها پرداختند. در حین اجرا از معلمان در دو مقطع زمانی دی و خرداد ماه سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۲ بازخورد گرفته شد. نظرات عمدتاً در زمینه جابه‌جایی اهداف آموزشی (به پایه‌های بالاتر یا پایین‌تر)، یا در مورد شیوه اجرای طرح درس بود. در عین حال، محقق در صورت نیاز به رفع ابهامات و اشکالات احتمالی حین اجرای دوره نیز می‌پرداخت که این موارد نیز در نسخه نهایی اعمال گردید.

۱۱. بازبینی و اعمال تغییرات نهایی بر روی گویه‌های سواد اطلاعاتی مناسب آموزش در هر سن طی یک مصاحبه ۲ ساعته به روش گروه کانونی: در کار نهایی انجام شده علاوه بر مشخص نمودن اهداف

۱. مستندات این بخش به علت محدودیت حجم مقاله ذکر نشده و در این نوشتار صرفاً به نمونه‌ای از طرح درس‌ها و فعالیت‌ها اشاره می‌شود.

۲ در پرسشنامه داده شده به معلمان برای مشخص کردن اهداف آموزشی مناسب آموزش سواد اطلاعاتی در مقطع دبستان به طور همزمان از آنها در مورد پایه تحصیلی و معلمی که می‌تواند مسئولیت آموزش آن هدف آموزشی را بر عهده بگیرد نظر سنجی صورت گرفت. بر این اساس در انتها هر یک از اهداف آموزشی تعریف شده توسط معلم یا معلمان تعیین شده به دانش‌آموزان، آموزش داده شد.

آموزش سواد اطلاعاتی، طرح درس و نمونه تمرین‌های مورد نیاز نیز طراحی شده است. به علت محدودیت حجم مقاله در این نوشتار، صرفاً اهداف آموزشی نهایی شده ذکر می‌گردد.

یافته‌های پژوهش

پیش از ارائه یافته‌ها، اطلاعات مختصری از معلمانی در این مطالعه مشارکت نموده‌اند در جدول ۳ ذکر می‌گردد.

جدول ۳. تعداد و تحصیلات مشارکت کنندگان در مراحل مختلف اجرای پژوهش

مراحل پژوهش	نقش مشارکت کنندگان	تعداد	میزان تحصیلات	تعداد
۱ جلسه بیان اهمیت و ضرورت پرداختن به سواد اطلاعاتی و دوره آموزشی سواد اطلاعاتی	معلمان دروس مختلف، کادر اجرایی، کتابداران	۵۰	دپلم	۲
			کاردانی	۲
			کارشناسی	۳۹
			کارشناسی ارشد	۷
۲ آشنایی با تعاریف و استانداردها	مدیر	۲۲	دپلم	۱
	معاونت آموزشی		کاردانی	۲
	معلمان راهنما ^۱		کارشناسی	۱۴
	معلمان دروس اصلی		کارشناسی ارشد	۳
	کتابداران			۳
	معلم کامپیوتر			۲
۳ ریز کردن شاخص‌های سواد اطلاعاتی در قالب اهداف آموزشی برای سنین مختلف	معاونت آموزشی	۱۵	دپلم	۱
	معلمان راهنما		کاردانی	۲
	معلمان علوم و ادبیات		کارشناسی	۱۰
	کتابداران		کارشناسی ارشد	۲
۴ تهیه طرح درس‌های جهت اجرای اهداف آموزشی ^۲	محقق	۳	کارشناسی	۱
	معاونت آموزشی با تخصص تکنولوژی آموزشی		کارشناسی ارشد	۲
	متخصص حوزه یادگیری شناختی			۱

۱. معلمان راهنما در این دبستان نقش هماهنگی معلمان دروس مختلف و حل مشکلات فردی و تحصیلی دانش آموزان را بر عهده دارند و ضمن آشنایی با دروس مختلف، خود نیز به تدریس یکی از دروس مانند مطالعات اجتماعی، قرآن و ... می‌پردازند.

۲. محقق به همراه معاونت آموزشی با تخصص تکنولوژی آموزشی و متخصص علوم شناختی مبادرت به تدوین طرح درس‌ها کرد (بالغ بر ۴۰۰ ساعت کار مشترک).

۵	اجرای طرح درس‌ها	معلمان درس فارسی	۵	۱۲	کاردانی	۲
		معلمان درس علوم	۴		کارشناسی	۷
		کتابداران	۲		کارشناسی ارشد	۳
		معلم کامپیوتر	۱			
۶	شرکت در مصاحبه گروهی به روش گروه‌های کانونی با هدف بازبینی نهایی اهداف آموزشی هر سن	مدیر	۱	۲۲	دیپلم	۱
		معاونت آموزشی	۱		کاردانی	۲
		معلمان راهنما	۵		کارشناسی	۱۴
		معلمان دروس اصلی	۱۰		کارشناسی ارشد	۳
		کتابداران	۳			
		معلم کامپیوتر	۲			

نتایج اولیه حاصل از تحلیل پرسشنامه‌ها، جمع‌بندی شده و طی جلسات گروه کانونی مورد تجدید نظر و بحث مجدد قرار گرفت. نتایج نهایی بررسی‌های صورت گرفته طی جداول مختلف مناسب برای هر سن یا پایه تحصیلی در ادامه در قالب جداول ۴ تا ۸ ذکر می‌گردد. برای این که مشخص شود تا چه حد به هر یک از استانداردهای سواد اطلاعاتی در این گروه سنی پرداخته شده است، ستونی نیز برای درج شماره استاندارد مربوطه ذکر شده است.

جدول ۴. اهداف آموزشی برای آموزش سواد اطلاعاتی برای کودک ۷ ساله یا دانش‌آموز مقطع اول دبستان

ردیف	اهداف آموزشی	استاندارد
۱	فرایند امانت و گردش منابع کتابخانه کلاسی را می‌داند.	۱۱
۲	با بخش‌های مختلف کتاب درسی آشنا می‌شود. (بخش‌های مورد نیاز شامل: شناسنامه کتاب، صفحه عنوان، فهرست مندرجات، مقدمه، منابع)	۱
۳	بخش‌های مختلف یک کتاب (غیر درسی) را می‌شناسد.	۱
۴	با یک مجله و بخش‌های مختلف آن (عنوان مجله، فهرست مندرجات) آشنا می‌شود. می‌تواند مجله مورد نظر خود را در جای صحیح خود در قفسه نشریات قرار دهد.	۱
۵	نیاز به استفاده از لغتنامه برای یافتن معنای یک واژه را درک می‌کند.	۱
۶	موضوع کلی یک کتاب را تشخیص می‌دهد؛ یعنی با در دست داشتن یک کتاب می‌تواند تشخیص دهد آن کتاب داستانی، شعر، مذهبی و یا مرجع است.	۱

جدول ۵. اهداف آموزشی برای آموزش سواد اطلاعاتی برای کودک ۸ ساله یا دانش‌آموز مقطع دوم دبستان

۱. اهداف آموزش سواد اطلاعاتی متناسب با استاندارد اول سواد اطلاعاتی: دسترسی موثر و کارآمد به اطلاعات

ردیف	اهداف آموزشی	استاندارد
۱	انواع منابع کتابخانه (کتاب‌ها، نشریات، منابع مرجع، سی دی) را می‌شناسد و می‌داند در کجای کتابخانه مدرسه نگهداری می‌شود.	۱
۲	می‌داند کتاب‌ها در کتابخانه به طور موضوعی چیده شده‌اند و کتاب‌های هم موضوع در کتابخانه کنار هم قرار می‌گیرند.	۱
۳	با نقش پدیدآور، تصویرگر، مترجم، ناشر آشنایی دارد و موضوع کلی کتاب (داستان، علمی، شعر، مذهبی) را تشخیص می‌دهد.	۱
۴	شناسنامه کتاب را می‌شناسد و می‌تواند با در دست داشتن یک کتاب عنوان، نویسنده، ناشر و سال نشر آن را تشخیص دهد.	۱
۵	بخش‌های مختلف یک کتاب (شناسنامه کتاب، صفحه عنوان، فهرست مندرجات، مقدمه) را می‌شناسد و می‌تواند از هم تشخیص دهد.	۱
۶	با استفاده از فهرست مندرجات یک مجله می‌تواند مقاله مورد نظر خود را بیابد.	۱
۷	با در دست داشتن یک مقاله (هر نوشته مستقل در مجله) عنوان، نویسنده، بخش‌های مختلف مقاله را شناسایی می‌کند.	۱
۸	می‌تواند منبع اطلاعاتی (کتاب، مجله، منبع مرجع) مورد نظر خود را در کتابخانه مدرسه پیدا کند.	۱
۹	از دوربین عکاسی دیجیتال جهت ثبت اطلاعات تصویری مورد نیاز خود استفاده می‌کند.	۱
۱۰	جمله اصلی متن را تشخیص می‌دهد.	۱/۲
۱۱	کلمات مرتبط با یک موضوع را تشخیص داده و با نحوه تنظیم یک متن منسجم در آن موضوع آشنا می‌شود.	۲
۱۲	اطلاعاتی را که از مجموع حداکثر سه منبع اطلاعاتی مختلف کسب نموده است به صورت متن کوتاهی تنظیم و در صورت استفاده از منابع اطلاعاتی آن را ذکر کرده و فهرست منابع را که حداقل شامل عنوان، نویسنده و ناشر کتاب‌های مورد استفاده است، تهیه می‌کند.	۳
۱۳	گزارش کوتاهی از مطالب حاصل از مطالعه یا گردآوری منابع خود را در صورت نیاز، بدون استفاده از یادداشت، در کلاس ارائه می‌کند (مانند تعریف قصه‌ای که خوانده است)	۳

جدول ۶. اهداف آموزشی برای آموزش سواد اطلاعاتی برای کودکان ۹ ساله یا دانش آموز مقطع سوم دبستان

ردیف	اهداف آموزشی	استاندارد
۱	نیاز اطلاعاتی خود را به طور سؤال مطرح می‌کند.	۱
۲	منابع بالقوه ای که می‌توانند حاوی اطلاعات باشند را می‌شناسد و نام می‌برد.	۱
۳	روش الفبایی کردن لغات را می‌داند.	۱
۴	با تعریف لغتنامه و ساختار آن آشنایی دارد و می‌داند لغتنامه‌ها انواع مختلفی دارند (عمومی، تخصصی، یک زبانه، چند زبانه و ...)	۱
	به طور الفبایی به دنبال لغت مورد نظر خود از فرهنگ‌های مختلف می‌گردد.	۱
	می‌داند چه اطلاعاتی معمولاً در یک مدخل لغتنامه ای ارائه می‌شود؛ مانند: معنی، نحوه تلفظ، مترادف‌ها و متضادها	۱
۵	می‌تواند دایره‌المعارف را تعریف کند. می‌داند دایره‌المعارف به دو نوع عمومی و تخصصی تقسیم می‌شود و اعتبار اطلاعاتی زیادی دارد.	۱

۱. اهداف آموزش سواد اطلاعاتی متناسب با استاندارد دوم سواد اطلاعاتی: ارزیابی هدفمندانه اطلاعات

۲. اهداف آموزش سواد اطلاعاتی متناسب با استاندارد سوم سواد اطلاعاتی: استفاده خلاقانه، دقیق و صحیح از اطلاعات

۶	به طور الفبایی در بین مداخل و یا نمایه دایره‌المعارف‌های تک جلدی به دنبال موضوع خود می‌گردد.	۱
۷	می‌تواند لغتنامه و دایره‌المعارف را از لحاظ نوع اطلاعات هر یک و زمان مراجعه به آن‌ها مقایسه کند.	۱
۸	با در دست داشتن مجله، عنوان، سال انتشار و دوره انتشار آن را تشخیص می‌دهد.	۱
۹	منابع مناسب کتابخانه را برای پاسخ به نیاز خود انتخاب می‌کند و می‌داند در هر شرایطی چه نوع منبعی پاسخگوست: داستان، غیر داستان، مرجع، مجله یا ...	۲
۱۰	وقتی به دنبال مطلب جهت رفع نیاز اطلاعاتی خود است، با بررسی مقدمه و فهرست مندرجات از میزان ارتباط موضوع خود با کتاب آگاهی می‌یابد.	۲
۱۱	می‌تواند اطلاعات مرتبط با نیاز اطلاعاتی خود را تشخیص دهد.	۲
۱۲	اطلاعات مرتبط با نیاز خود را از منابع مختلف بیرون می‌کشد و از زیاده‌گویی و بیان مطالب حاشیه‌ای غیرضروری اجتناب می‌کند.	۲
۱۳	برای استخراج و سازماندهی اطلاعات مرتبط، از فنون یادداشت‌برداری استفاده می‌کند.	۱
۱۴	یک متن کوتاه مرتبط با پاسخ سؤال خود را نگارش و تنظیم می‌کند.	۳
۱۵	فهرست منابع مورد استفاده در نوشته تحقیقی خود را بر اساس نام خانوادگی نویسنده الفبایی می‌کند.	۳
۱۶	با بررسی یک متن علمی، مفاهیم اصلی آن را تشخیص داده و روابط بین آن‌ها را ترسیم می‌نماید.	۲

جدول ۷. اهداف آموزشی برای آموزش سواد اطلاعاتی برای کودکان ۱۰ ساله یا دانش‌آموز مقطع چهارم دبستان

ردیف	اهداف آموزشی	استاندارد
۱	با ساختار کلی نقشه‌آشنایی دارد و می‌تواند محل مورد نظر خود را از نقشه بیابد.	۱
۲	با ساختار نمایه‌های انتهایی دایره‌المعارف‌های چند جلدی که شامل کلیدواژه‌ها، ارجاع و جای نامه‌آشناست.	۱
۳	با ساختار زندگی‌نامه‌ها آشنایی دارد و مطلب مورد نظر خود را در آن‌ها می‌یابد.	۱
۴	نوع اطلاعات ذیل مداخل لغت‌نامه‌ها و دایره‌المعارف‌ها را می‌شناسد و از مقدمه این کتاب‌ها جهت شناسایی نوع اطلاعات ذیل مداخل هر کتاب مرجع استفاده می‌نماید.	۱
۵	نیاز اطلاعاتی خود را به طور روشن بیان می‌کند و موضوعات مرتبط، اعم و اخص موضوعات خود را تشخیص داده و شناسایی می‌کند (ترسیم شبکه مفهومی).	۱
۶	کلیدواژه‌های مناسب را جهت جستجو درباره سؤال خود به کار می‌گیرد.	۱

جدول ۸. اهداف آموزشی برای آموزش سواد اطلاعاتی برای کودکان ۱۱ ساله یا دانش‌آموز مقطع پنجم دبستان

ردیف	اهداف آموزشی	استاندارد
۱	از نظام رده‌بندی کتاب‌های کتابخانه را استفاده می‌کند و می‌داند هر کتابی در کتابخانه یک شماره راهنمای اختصاصی دارد.	۱
۲	برای تأمین نیاز اطلاعاتی خود، منبع اطلاعاتی مناسب می‌یابد و دلایل انتخاب هر یک از منابع انتخابی برای رفع نیازهای اطلاعاتی مربوط به تکالیف درسی و استفاده شخصی را بیان می‌کند.	۲
۳	با انتخاب یک منبع اطلاعاتی مناسب، مطلب مورد نظر و مرتبط با نیاز خود را از سایر مطالب تشخیص داده و استخراج می‌کند.	۲
۴	می‌تواند یک متن تحقیقی که برگرفته از بازیابی یادداشت‌ها و در جهت پاسخ به سؤال خود است تهیه و فهرست منابع را به صورت الفبایی تنظیم کند.	۳
۵	می‌تواند مطالب خود را با زمان تعیین شده جهت ارائه تنظیم کند.	۳

۶	پروژه تحقیقی خود را به صورت سخنرانی آماده و از قالب اسلاید نیز برای ارائه استفاده می‌کند.
۷	پروژه تحقیقی خود را در قالب روزنامه دیواری آماده و اصول تهیه پوستر را رعایت می‌کند.

برای هر یک از اهداف آموزشی بالا تمرین و طرح درس توسط محقق به همراه معاونت آموزشی با تخصص تکنولوژی آموزشی و متخصص علوم شناختی (بالغ بر ۴۰۰ ساعت کار مشترک) نوشته شد و معلمان و کتابداران مدرسه طی سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ آن را اجرایی کردند. طی بازبینی‌های صورت گرفته حین و پس از دوره برخی از فعالیت‌های پیشنهادی برای تحقق طرح درس حذف، اضافه و اصلاح گردید. در جدول شماره ۹ نمونه ای از طرح درس پیشنهادی برای یکی از اهداف فوق آورده شده است.

جدول ۹: نمونه طرح درس برای اهداف آموزشی در نظر گرفته شده (هدف آموزشی شماره ۴ کودک ۹ ساله)

هدف: آشنایی با تعریف لغتنامه و ساختار و انواع آن: عمومی، تخصصی، یک زبانه، چند زبانه و ...
استاندارد مرتبط: استاندارد ۱: دانش آموزی باسواد اطلاعاتی است که به شکل مؤثر و کارآمد، به اطلاعات دسترسی دارد.
ابزار مورد نیاز: کارت‌های ساخته شده توسط دانش آموزان، لغتنامه
فرد آموزش دهنده: معلم ادبیات
شرح فعالیت:
۱. از بچه‌ها بخواهیم هر دانش آموزان کارت‌هایی حاوی ۵۰ لغت (دارای ارزش املائی و غیر تکراری) تهیه کرده و آن را به نفر بعد خود در لیست تحویل دهد. به صورت مسابقه ای کارت‌ها را الفبایی نمایند. تعدادی از دانش آموزان که کارت‌هایشان را زودتر الفبایی کنند به عنوان داور انتخاب می‌شوند. سایر دانش آموزان به گروه‌های سه نفره تقسیم شده و بر هر گروه یک داور نظارت خواهند کرد.
۲. توضیح مختصری درباره ساختار لغتنامه و نحوه استفاده آن به طور کلی داده شود.
۳. به هر گروه ۵ لغت داده می‌شود و از آن‌ها خواسته می‌شود معنای لغات را از لغت نامه‌هایی که در اختیار هر گروه قرار داده شده، پیدا کرده و یادداشت نمایند. به طور همزمان لغت‌ها به گروه داوران نیز داده شده تا جواب‌های صحیح را به دست آورده و به پاسخ‌های گروه در برگه های داوری خود امتیاز دهند.
۴. بعد از گرفتن امتیازات از داوران هر داور به گروه مورد بررسی خود پیوسته و با همکاری هم به سؤال «چه اطلاعاتی زیر هر کلمه داده شده است؟» پاسخ دهند.
۵. با ارائه تعریفی از لغتنامه، انواع آن را برای بچه‌ها توضیح دهیم و یک جمع بندی از اطلاعات هر مدخل داشته باشیم.
می‌دانیم که ...
لغتنامه یا فرهنگ:
سیاهه یا صورتی است عموماً الفبایی از لغات یک زبان به انضمام اطلاعات لازم هر یک از آن لغات (شامل ریشه، معنا، جایگاه دستوری و ...) و یا ممکن است معادل آن لغات در زبانی دیگر به انضمام اطلاعات یاد شده آمده باشد.
فرهنگ واژگان، فرهنگ لغت، واژه‌نامه، لغت‌نامه، فرهنگ یا فرهنگنامه کتابی است که در آن معانی واژه‌های یک زبان معین با توضیحات مربوط به ریشه‌شان، تلفظشان، یا اطلاعات دیگر مربوط به آن‌ها به ترتیب حروف الفبای همان زبان گردآوری می‌شوند.

سطح اطلاعات لغتنامه: معنای لغت، تلفظ، مترادف و متضاد، جایگاه دستوری، کاربرد در جمله یا مثال شعری

انواع لغتنامه‌ها: عمومی، تخصصی، یک زبانه، چند زبانه و... (در حد آشنایی)

ساختار لغتنامه‌ها: لغت نامه‌ها معمولاً حاوی ریشه، معنا، جایگاه دستوری، مترادف یا متضاد کلمات هستند. گاهی اوقات ارتباط بین واژگان مرتبط یا مترادف با ارجاعات نشان داده می‌شود که لازم است این موارد به دانش آموزان آموزش داده شود.

در ادامه به معرفی اجمالی برخی از فعالیت‌های پیشنهادی در سه استاندارد اصلی مطرح شده در استاندارد سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران کتابخانه‌های مدارس آمریکا (AASL, 1998)، که پس از مشخص شدن اهداف آموزشی تدوین گردید، پرداخته می‌شود. این فعالیت‌ها با مختصر نمودن محتوای درج شده در بخش شرح فعالیت در طرح درس که نمونه آن در جدول ۹ ذکر گردید تهیه شده است. همانطور که در جدول ۹ نیز مشخص است، طرح درس‌های اصلی با جزئیات مورد نیاز جهت اجرا تهیه شده است که راهنمای عملی معلمان و کتابداران در اجرای دوره آموزشی سواد اطلاعاتی باشد، اما به علت محدودیت حجم مقاله تنها به صورت کلی فعالیت‌ها ذکر می‌گردد (جدول ۱۰-۱۲).

جدول ۱۰: فعالیت‌های مرتبط با سواد اطلاعاتی متناسب با استاندارد اول سواد اطلاعاتی دانش آموزان

فعالیت‌های مرتبط با استاندارد اول سواد اطلاعاتی: دانش آموزی با سواد اطلاعاتی است که به شکل مؤثر و کارآمد، به اطلاعات دسترسی دارد.
مجهز بودن کلاس‌ها به کتابخانه کلاسی و آشنا نمودن دانش آموزان با قوانین مربوط به امانت، نگهداری و استفاده از کتاب با امانت روزانه یا هفتگی کتاب و مسئولیت دادن به دانش آموزان
هنگام مواجهه با هر کتاب جدید اعم از درسی و غیردرسی مشخصات کتاب (عنوان، نویسنده، ناشر) معرفی شود و برای یافتن مطالب در یک کتاب از فهرست و نمایه آن بهره گرفته شود.
هنگام مواجهه با هر مجله ای، دانش آموزان با محل قرارگیری لوگو، تیترا، نویسنده مقالات، پیدا کردن مطالب از فهرست را بیابند و طراحی بازی‌هایی که دانش آموزان به صورت غیر مستقیم نیازمند استفاده از بخش‌های مختلف مجله باشند.
هنگام مواجهه با یک لغت جدید معلم در کلاس در حضور دانش آموزان از به لغتنامه مراجعه نمایند و در سنین بالاتر از دانش آموزان بخواهد این کار را انجام دهند.
برگزاری تورهای دوره ای آشنایی با کتابخانه و برگزاری کلاس‌ها در کتابخانه برای آشنا کردن دانش آموزان با موضوعی بودن چینش کتابخانه مدرسه و محل نگهداری اقسام گوناگون اطلاعاتی
قصه گوئی و کتابخوانی استخراج عناصر داستان به صورت بازی و ...
نوشتن در مورد کتاب‌ها (نقد، خلاصه کردن، ارائه برداشت، نقاشی و ...)
کمک گرفتن از دانش آموزان در چیدن و آماده سازی کتاب‌ها
تأمین مقدمات استفاده از منابع مرجع با چینش الفبایی با بازی الفبایی کردن با استفاده از کارت‌های کلمات، کارت‌های هجی کلمات، مشاعر کلمات و ...
تهیه مجموعه‌های عکس و اشیاء حاوی اطلاعات در مورد موضوعی خاص و آموزش طبقه بندی و بهره گیری از منابع غیر

متنی (مانند انواع سنگ‌ها، گیاهان دارویی، صنایع دستی ایران و سایر موضوعاتی که در دروس مختلف مطرح می‌شود)
مسابقه یافتن اطلاعات از لغتنامه و دایره‌المعارف‌ها به صورت فردی و گروهی
پیدا کردن یک کتاب در کتابخانه مدرسه بر اساس شماره راهنمای کتاب

جدول ۱۱. فعالیت مرتبط با ارزیابی اطلاعات

فعالیت‌های مرتبط با استاندارد دوم سواد اطلاعاتی: دانش آموزی با سواد اطلاعاتی است که اطلاعات را به صورت منتقدانه و هدفمند ارزیابی می‌کند.
طراحی سؤالات سه سطحی از لایه‌های مختلف فهم متن (اطلاعات صریح متن، اطلاعات استنباطی و تلفیق اطلاعات با دانسته‌های پیشین) از متون مختلف اطلاعاتی و داستان و ارائه آن به کودکان در قالب‌های مختلف (مسابقه، تمرین درسی و ...)

جدول ۱۲. فعالیت‌های مرتبط با استفاده از اطلاعات

فعالیت‌های مرتبط با استاندارد سوم سواد اطلاعاتی: دانش آموزی با سواد اطلاعاتی است که اطلاعات را خلاقانه، با دقت و به شکلی صحیح مورد استفاده قرار می‌دهد.
معرفی بخش‌های یک روزنامه دیواری با موضوعات عمومی و علمی و همراهی با کودکان در جمع‌آوری مطالب و ارائه آن در این قالب
تمرین نگارش یک متن منسجم به صورت: کلی در کلاس درس توسط معلم، در گروه‌های کوچک و به صورت فردی
بیان منبع مطالبی که معلم در کلاس درس استفاده می‌کند و ترغیب دانش‌آموزان به بیان راه‌های دستیابی به اطلاعات و منابع مورد استفاده هنگام پاسخگویی به سؤالات مختلف
تمرین طبقه‌بندی اشیاء، کلمات، کتاب‌ها، یادداشت‌ها و ... هنگام انجام بازی‌ها، پروژه‌ها و امور درسی
انجام بازی‌های فکری مانند طوفان فکری در مورد موضوعات و کلمات برای توانمند کردن کودکان در تهیه شبکه‌ای از مفاهیم، واژگان و موضوعات
ترسیم شبکه مفهومی از متون اطلاعاتی کتاب درسی (به ویژه مناسب برای درس علوم)
بازی با نقشه شهر، کشور و جهان و مسابقه برای یافتن مکانی خاص و آموزش ضمنی استفاده از راهنمای نقشه و خطوط راهنمای طولی و عرضی
نوشتن زندگی‌نامه خود و جمع‌بندی زندگی‌نامه دانش‌آموزان کلاس در قالب فرهنگ زندگی‌نامه‌ای

بحث و نتیجه‌گیری

استخراج اهداف آموزشی از استانداردهای سواد اطلاعاتی به کودکان ۷ تا ۱۱ سال (یا دانش‌آموزان اول تا پنجم دبستان) بیان شده در این پژوهش، نشان می‌دهد اولویت اصلی در این مقطع سنی از نظر معلمان، بر آموزش دسترسی به منابع اطلاعاتی است. شناخت منابع اطلاعاتی مختلف، ویژگی‌های هر یک و استفاده از آنها لازم است در تمام سنین یاد شده مورد توجه است. استانداردهای مربوط به ارزیابی و استفاده از اطلاعات با توجه به موارد یاد شده در سن ۷ تا ۱۱ سال کمتر آموزش داده می‌شود. توجه بر امر مقایسه کردن، استنباط کردن، توجه به کیفیت اطلاعات از طریق توجه به ناشر و نویسندگان می‌تواند از سوی معلمان و خانواده‌ها در این زمینه

مورد توجه قرار گیرد که کمتر بدان پرداخته شده است. بر اساس یافته‌ها تأکید در این سنین بر درک متن و ربط متن با نیاز اطلاعاتی و گزینش اطلاعات مناسب با نیاز اطلاعاتی است. در مورد استاندارد سوم، به نظر می‌رسد برخی از استفاده‌های اطلاعاتی در کودکان این سن به صورت به خاطر سپاری، تصمیم‌گیری و تعاملات بین فردی خود را نشان می‌دهد و سایر مواردی که می‌توان در این موضوع آموزش داد تقویت مهارت‌های نوشتاری، گفتاری و ایجاد نوشته‌های علمی و سخن گفتن مبتنی بر آن و ساخت روزنامه دیواری یا وسیله‌ای بر اساس آن (ساخت دست‌سازه و کاردستی) دانست که در این نوشتار معلمان صرفاً به برخی موارد خاص پرداخته‌اند. هدف اصلی معلمان از استفاده از اطلاعات، کمک به دانش آموز به درک بهتر و عمیق‌تر اطلاعاتی است که به صورت متنی دریافت می‌کند. معلمان علوم علاوه بر اطلاعات متنی بر دریافت اطلاعات از طریق مشاهده، ارزیابی داده‌های حاصل از مشاهده نیز تأکید داشتند. به صورت کلی می‌توان پرتکرارترین اهداف آموزشی شناسایی شده برای آموزش سواد اطلاعاتی در سنین ۷ تا ۱۱ سالگی را بر اساس استانداردهای مطرح شده به صورت زیر دسته‌بندی نمود (شکل ۱):

شکل ۱. دسته‌بندی کلی موضوعات اهداف آموزشی به دست آمده بر اساس استانداردهای سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران مدارس آمریکا، برای آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ۷ تا ۱۱ سال

بازخوردی که از معلمان حین اجرای این فعالیت‌ها گرفته شد، نشان می‌دهد لازم است یک مدل بومی با در نظر گرفتن مفاهیم کتاب درسی و زمینه‌های فرهنگی و آموزشی تدوین کرد. اجرایی کردن بسیاری از فعالیت‌ها توسط معلمان به شکل دیگری صورت می‌گرفت. نوع نگاه دانش‌آموزان و معلمان به مقوله سواد اطلاعاتی نشان‌دهنده این است که لازم است مفهوم سواد اطلاعاتی در مدارس ایران مورد بررسی قرار گیرد.

از جمله چالش‌هایی که، غیر از تفاوت در روش‌ها و اصطلاحات مورد استفاده، در پیاده‌سازی آموزش سواد اطلاعاتی با آن روبه‌رو شدیم، موارد زیر را می‌توان برشمرد:

۱. کمبود منابع اطلاعاتی مناسب و دارای ساختار استاندارد جهت به‌کارگیری هنگام آموزش: بسیاری از کتاب‌های کودکان در ایران فاقد صفحه عنوان هستند؛ منابع در بسیاری از کتاب‌های علمی درج نمی‌شود؛ بسیاری از منابع مرجع الفبایی نبوده و فاقد ساختار مناسب هستند؛ تنها منابع مرجع محدودی دارای نمایه انتهایی هستند.

۲. روند پژوهش در دوره دبستان عمدتاً روش پژوهش تجربی است که در آن گردآوری اطلاعات بر اساس مشاهده و طراحی آزمایش صورت می‌گیرد که در استانداردهای مربوط امکان پیاده‌سازی این امر به صورت مشخص و روشن وجود نداشت.

۳. دانش‌آموزان در مواردی که کتابدار به صورت مستقل در کلاس حضور یافته و نمره‌ای برای فعالیت آن‌ها در نظر نمی‌گرفت، خیلی به فراگیری مهارت‌ها توجه نشان نمی‌دادند و مواردی که نمره‌ای برای کلاس در نظر گرفته می‌شد و یا کتابدار با همکاری سایر معلمان و یا معلمان به تنهایی با تلفیق مهارت سواد اطلاعاتی با برنامه درسی خود اقدام به ارائه آموزش می‌کردند، آموزش موفق‌تر جلوه می‌نمود.

۴. معلمان مواردی مانند کمبود وقت، در بعضی موارد جدا بودن اهداف آموزشی نگاشته شده با اهداف آموزشی دروس خود، تسلط نداشتن بر برخی مباحث سواد اطلاعاتی را از جمله موانع پیاده‌سازی این مهارت‌ها می‌دانستند و در بعضی شرایط عنوان می‌کردند خودشان چیزی شبیه این مهارت‌ها در کلاسشان پیاده می‌کنند و گاهی شیوه آموزشی خود را موثرتر دانسته و اهمیت اهداف نگارش شده را درک نمی‌کردند.

همراهی و همکاری کتابداران و کتابخانه در آموزش بسیاری از اهداف آموزشی قابل توجه بود. توجه مدیریت دبستان، منابع کتابخانه و همکاری و پیگیری کتابداران پشتیبان اصلی اجرای برنامه سواد اطلاعاتی در این دبستان دانست. مدیران مدارس، معلمان، کتابخانه‌های مدارس، تسهیلات آموزشی، وضعیت کلاس‌های درس و نیز توجه به مقاطع مختلف آموزشی در کنار یکدیگر زنجیره‌ای معنادار می‌سازند که در چارچوب برنامه‌های آموزشی می‌توانند به ارتقای سطح سواد اطلاعاتی کودکان و نوجوانان کمک کنند. نشاط و حری (۱۳۸۳) نیز بر این امر تأکید داشته‌اند.

با توجه به موارد یاد شده به نظر می‌رسد در طراحی آموزشی سواد اطلاعاتی در مدارس باید تلاش نمود از دوره‌های عمومی سواد اطلاعاتی (آموزش سواد اطلاعاتی با سرفصل‌های یکسان، ساعت مشخص و معلم خاص) به سمت دوره‌های یکپارچه سواد اطلاعاتی (آموزش سواد اطلاعاتی به صورت ادغام شده با کلیه دروس و گسترش آن در برنامه درسی) گام برداشت. کتابخانه‌های عمومی می‌توانند برگزارکننده دوره‌های عمومی سواد اطلاعاتی و مدارس مجری دوره‌های یکپارچه سواد اطلاعاتی باشند. اهداف آموزشی پیشنهادی در این پژوهش، جنبه‌های عمومی آموزش سواد اطلاعاتی را مشخص می‌نمایند. لازم است مطابقت این استانداردها با اهداف آموزشی دروس مختلف نیز صورت گرفته و به عملیاتی نمودن سواد اطلاعاتی در دروس مختلف کمک نمود. انجمن کتابداران مدارس آمریکا، نمونه‌هایی از اسناد تطبیقی برای آموزش سواد اطلاعاتی و دروس مختلف مانند علوم و زبان (منظور زبان مادری است) منتشر کرده است.

منابع

- پریخ، مهری (۱۳۸۶). آموزش سواد اطلاعاتی: مفاهیم، روش‌ها و برنامه‌ها. تهران: کتابدار.
- پورصالحی، نسترن؛ زندیان، فاطمه؛ فهیم نیا، فاطمه (۱۳۹۰). مطالعه مقایسه‌ای تاثیر آموزش سواد اطلاعاتی توسط کتابدار و معلم بر ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان مدارس هوشمند دخترانه شهر تهران. مجله مطالعات دانشگاهی کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۴۵(۴)، ۳۲-۱۳.
- حیدری همت آبادی، زهرا؛ موسی پور، نعمت‌الله؛ حری، عباس (۱۳۸۶). نظام برنامه‌ریزی درسی متناسب با توسعه سواد اطلاعاتی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۱(۴)، ۲۹-۴۸.
- فردانش، هاشم (۱۳۸۲). مبانی نظری تکنولوژی آموزشی. تهران: سمت.
- منصوریان، یزدان (۱۳۸۷). سواد اطلاعاتی و سطوح پنج‌گانه آن. کتاب ماه (کلیات)، ۱۱(۸)، ۴-۷.
- نشاط، نرگس؛ حری، عباس (۱۳۸۳). کتابخانه آموزشی در مدرسه کتابخانه‌مدار. تهران: شبکه کتاب.
- نظری، مریم (۱۳۸۵). سواد اطلاعاتی. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.

References

- American Association of School Librarians (AASL); Association for Educational Communications and Technology (AECT)(1998). *Information Literacy Standards For Student Learning: Standards and Indicators*. Retrieved October, 8, 2016 from http://umanitoba.ca/libraries/units/education/media/InformationLiteracyStandards_final.pdf.
- American Association of School Librarians(AASL)(2007). *Standards for 21-century learners*. Chicago: American Library Association. Retrieved October, 8, 2016 from <http://www.ala.org/aasl/standards>.

- Duncan, A. & Varcoe, J. (2012). *Information Literacy Competency Standards for Students: A Measure of the Effectiveness of Information Literacy Initiatives in Higher Education*. Toronto: Higher Education Quality Council of Ontario. Retrieved October, 8, 2016 from <http://www.heqco.ca/SiteCollectionDocuments/InfoLitAppendicesENG.pdf>
- Farmer, L. (2001). *Information literacy: a whole school reform approach*. 67th IFLA council and general conference. August 16-25 Boston. Retrieved October, 8, 2016 from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED459716.pdf>
- Farmer, L. S. J. & Stricevic, I. (2011). *Using research to promote literacy and reading in libraries: guidelines for librarians*. The Hague: IFLA Headquarters.
- Monge, R. & Frisicaro-Pawłowski, E. (2014). Redefining Information Literacy to Prepare Students for the 21st Century Workforce. *Innovative Higher Education*, 39(1), 59–73.
- Moore, P. (2005). An analysis of information literacy education worldwide. *School Libraries Worldwide*, 11(2), 1-26. Retrieved October, 8, 2016 from [http://portal.unesco.org/ci/fr/file_download.php/33e3dd652a107b3be6d64fd67ae898f5Information+Literacy+Education+\(Moore\).pdf](http://portal.unesco.org/ci/fr/file_download.php/33e3dd652a107b3be6d64fd67ae898f5Information+Literacy+Education+(Moore).pdf)
- Ryan, J.; Capra, S.(2001). *Information literacy Toolkit Grades 7 and up*. Chicago and London: American Library Association.
- Ryan, J. ; Capra, S.(2001). *Information literacy Toolkit Grades kindergarten-6*. Chicago and London: American Library Association.
- Thomas, Nancy Pickering; Crow, Sherry R.; & Franklin, Lori L. (2011). *Information Literacy and Information Skills Instruction: Applying Research to Practice in the 21st Century School Library, Third Edition* (3rd ed). Santa Barbara, Calif: Libraries Unlimited.
- Warner, D. A. (2008). *A Disciplinary Blueprint for the Assessment of Information Literacy*. United States of America: libraries unlimited.
- Wen ,J. R. ,Shih ,W. L. (2008). Exploring the information literacy competence standards for elementary and high school teachers. *Computers & Education*. 50(3) ,787–806.

Information literacy instruction for 7-11 years Iranian children

Nastaran poursalehi¹, Fatemeh Fahimnia², Maryam Nakhoda³, Abbas Bazargan⁴

Purpose: In this research, information literacy standards of American Association of School Library (AASL) were determined in to instructional objectives for Iranian children(7-11 years old).

Method: We used literature review for listing instructional objectives of information literacy based on AASL standards, survey of a school staff for extracting suitable Objectives for Instruction, and focus group for determining suitable instructional objectives and arranging them based on a school staff view.

Finding: final instructional objectives classified in three group: accessing information efficiently and effectively(Identification of information sources, Formulates questions, drawing concept map, etc...); evaluating information(understanding of texts, relevance, select appropriate information); using information(speaking in front of a group, note taking, making slides, writing a scientific text contains citation) . Final instructional objectives for 7-11 years Iranian children show that focus is on instructing access to information sources. Indicators of evaluation and use of information are less mentioned. In this age focus is on text understanding, relevance and selecting appropriate information. Children in this age use information for decision making and personal relationship and memorizing information. Other ways of instructing information use are: develop writing and speaking skills(making scientific texts and speaking about it), making poster and handy crafts.

Originality/value: We need a curriculum development of information literacy for primary school pupils (7-11 years) that covered international standards. Extracted instructional objectives are a part of a general curriculum of teaching information literacy. Product of this research is instructional objectives plus lesson plans and needed Practices. In this article mentioned just final instructional objectives and sample Practices.

Keywords: Information literacy, instructing, pupils, 7-11 years' children, AASL Standards, Primary schools

1 . PhD of Information science and Knowledge Studies, University of Tehran(Poursalehi@ut.ac.ir)

2.Associate Professor of Information science and Knowledge Studies, Faculty of Management, University of Tehran (fahimnia@ut.ac.ir)

3. Assistant Professor of Information science and Knowledge Studies, Faculty of Management, University of Tehran(mnakhoda@ut.ac.ir)

4. Professor of educational management, Faculty of Psychology & Education and & Faculty of Entrepreneurship, University of Tehran (abazarga@ut.ac.ir)